

РОЗВИТОК ЗБАЛАНСОВАНОГО ІНТЕНСИВНОГО САДІВНИЦТВА: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПЛАНУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

С.В. Мішенін

доктор економічних наук, професор

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: eugeny_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>**О.О. Бендасюк**

доктор економічних наук, доцент

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: obendasu@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7865-494X>**О.І. Боцула**

кандидат економічних наук, старший дослідник

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: botsulaia@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>**О.І. Гриник**

кандидат економічних наук

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: grynyk_olga@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9606-3414>

У статті розглянуто сучасний стан вітчизняного садівництва та охарактеризовано напрями його організаційно-економічного розвитку в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Визначено основні проблеми економічного, організаційного та технологічного характеру, що стримують подальший збалансований розвиток інтенсивного садівництва. Враховуючи вагому соціально-еколого-економічну роль галузі садівництва у забезпеченні продовольчої безпеки країни та в умовах повномасштабного вторгнення РФ, зроблено акцент на необхідності вирішення низки завдань, зокрема розроблення нової стратегії подальшого збалансованого розвитку галузі. Обґрунтовано доцільність системного підходу до стратегічного планування на основі узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін, а також запропоновано враховувати особливості галузі садівництва щодо впливу природно-кліматичних чинників. Зроблено висновок, що ведення інтенсивного садівництва та ефективне використання землі для закладання садів у стратегічному форматі мають передбачати не лише проведення інтегрованої оцінки ландшафтних особливостей рельєфу, природно-кліматичних умов, дотримання визначеного переліку агротехнологічних і технічних вимог тощо, а й уточнення та прийняття низки законодавчо-нормативних актів. У схематичному форматі визначено стратегічні орієнтири підвищення конкурентоспроможності продукції садівництва на інноваційних засадах. Визначено, що розроблення комплексної стратегії розвитку садівничої галузі дозволить оптимізувати ризики та забезпечити стійке виробництво вітчизняної конкурентоспроможної продукції садівництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки. З метою визначення стратегічних напрямів розвитку збалансованого інтенсивного садівництва, виявлення можливих ризиків і шляхів їх подолання обґрунтовано доцільність застосування SWOT-аналізу. Охарактеризовано етапність здійснення стратегічного планування збалансованого інтенсивного садівництва з урахуванням галузевої специфіки, а також у контексті забезпечення продовольчої безпеки. Для ефективного розвитку збалансованого інтенсивного садівництва визначено основні організаційно-інституціональні заходи.

Ключові слова: стратегічне планування, плодово-ягідні культури, SWOT-аналіз, організаційно-інституціональне забезпечення.

ВСТУП

Соціально-економічна ефективність функціонування аграрного сектору України визначається не лише рівнем забезпечення національної, продовольчої та екологічної безпеки, збалан-

сованим використанням природно-ресурсного потенціалу, а й упровадженням новітніх підходів до виробництва високоякісної конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Територіально-регіональне агрогосподаруван-

ня вирізняється унікальними природно-кліматичними, земельними, економічними та людськими ресурсами, що створює умови для стійкого розвитку високоефективного інтенсивного садівництва як джерела здорового харчування та засобу підтримки нормальної життєдіяльності населення.

Садівництво без перебільшення є пріоритетною галуззю сільськогосподарського виробництва, що значною мірою визначає продовольчу безпеку країни. Проте останнім часом спостерігається зменшення масштабів виробництва продукції садівництва, що зумовлено такими чинниками: військовими діями на території країни; кліматичними змінами; невинуватеною руйнацією та скороченням площ плодоносних насаджень; відсутністю належного матеріально-технічного та кадрового забезпечення, яке не відповідає високій трудомісткості виробництва; низькою мотивацією до здійснення специфічних відтворювальних процесів у виробництві [12–14].

Між тим, питання ведення збалансованого інтенсивного садівництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки передбачає певну комплексність і системність у використанні земельних, матеріально-фінансових та трудових ресурсів. Сучасний організаційно-економічний рівень ведення інтенсивного садівництва не повною мірою забезпечує необхідні обсяги виробництва плодово-ягідних культур. Стимулюючими факторами є такі: маркетингові “провали” власного виробництва, висока залежність від природно-кліматичних умов у контексті глобальних кліматичних змін, біологічні особливості плодово-ягідних культур, недостатній рівень розвитку необхідної інфраструктури (зберігання, заморозка та переробка продукції садівництва) та розробки проєктів для закладки кожного саду та ягідника.

Враховуючи вагому соціально-еколого-економічну роль галузі садівництва у забезпеченні продовольчої безпеки країни та в контексті повномасштабного вторгнення РФ, нагальним є вирішення низки завдань: розроблення нової стратегії подальшого збалансованого розвитку галузі; внесення змін до чинних нормативно-правових актів і розробка нових, спрямованих на ведення інтенсивного садівництва на екосистемних і ландшафтних засадах; підвищення технологічних характеристик багаторічних насаджень та їх стійкості до антропогенних екологічних факторів, що сприятиме забезпеченню стабільності виробництва плодово-ягідних культур; створення сучасної системи генної інженерії та належного інфраструктурного забезпечення галузі садівництва [1].

Збалансована інтенсифікація є основним напрямом розвитку галузі садівництва та передбачає, з одного боку, проведення наукових досліджень щодо використання біологічних, агроекологічних, еколого-економічних і технологічних факторів виробництва, які в садівництві безпосередньо пов'язані з відтворювальними процесами. З іншого боку, необхідними є:

- *по-перше*, рівень інтенсивності виробництва продуктів садівництва, що відображає ступінь концентрації виробництва та праці на окремо взятій земельній площі, а саме: ресурсний потенціал галузі, що визначається як відношення вартості основних та оборотних фондів, трудових і земельних ресурсів; щільність плодових насаджень на 1 га саду; коефіцієнт інтенсивності (відношення фактичних виробничих витрат до планових на 1 га саду); питому вагу інтенсивних садів у загальній площі садів. Це дозволить, з одного боку, відстежувати обсяг застосування основних груп ресурсів на одиницю площі багаторічних насаджень. З іншого боку, кожна з наведених вище груп показників може бути конкретизована відповідно до тих видів ресурсів, які мають найбільш важливе значення при виробництві певних видів продукції садівництва;
- *по-друге*, оцінка економічної ефективності процесу інтенсифікації садівництва, яка визначається за допомогою таких показників: виробництво валової продукції галузі; вихід продукції з 1 га саду та термін окупності капітальних вкладень в закладку плодово-ягідних культур і догляд за ними; садовіддача як відношення вартості валової продукції садівництва до вартості багаторічних насаджень; окупність додаткових вкладень в інтенсифікацію виробництва; рівень рентабельності.

У цьому контексті варто відзначити, що в схваленій Концепції галузевої Програми розвитку садівництва України на період до 2025 року [2] затверджено низку заходів, спрямованих на стимулювання розвитку садівничої галузі, зокрема: заходи з активізації інвестиційної політики та формування амортизаційного фонду; удосконалення цінової політики; раціональне розміщення промислових насаджень основних плодових порід; сортова політика та політика розвитку власної розсадницької бази; впровадження прогресивних технологій виробництва плодів і ягід; систем зрошення; захист плодово-ягідних насаджень від шкідників і хвороб; механізація виробництва та удосконалення системи зберігання та переробки плодів і ягід. Крім того, Програмою передбачено збільшення площ, зайнятих під садами, на 4,5%. Також з

метою стимулювання розвитку галузі садівництва Верховною Радою України 17 грудня 2021 року було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання розвитку виноградарства та садівництва” [3]. Не менш важливим питанням щодо стратегічного сталого розвитку вітчизняного інтенсивного садівництва є дотримання екологічних вимог (правил, нормативів, стандартів, регламентів) користування природними ресурсами, які виникають у процесі ведення виробничо-господарської діяльності.

Таким чином, необхідно зазначити, що визначені агроекологічні, організаційно-економічні, технологічні та соціально-еколого-економічні особливості функціонування галузі садівництва, а також необхідні організаційно-інституціональні заходи мотиваційного характеру актуалізують дослідження в напрямі формування стратегічних орієнтирів планування збалансованого інтенсивного розвитку галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблеми стратегічного планування проводилися багатьма вченими, які визначили спектр характеристик його інформаційно-аналітичного забезпечення відповідно до особливостей різних періодів розвитку економіки країни. Стратегічним орієнтирам економічного зростання галузі садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних учених, чільне місце серед них займають праці Я.І. Алмашій, М.М. Артеменка, О.Ю. Єрмакова, Л.А. Мармуль, В.А. Рульєва, В.С. Уланчука, Д.Ф. Харківського, І.І. Червена, В.В. Юрчишина та ін. З огляду на особливості та тенденції сучасних змін у розвитку промислового садівництва України, дослідження комплексу соціально-еколого-економічних питань щодо посилення стратегічного планування розвитку в контексті забезпечення продовольчої безпеки набувають виняткової актуальності та потребують певного поглиблення.

Мета дослідження полягає в подальшому формуванні загальної методології стратегічного планування розвитку збалансованого інтенсивного садівництва з урахуванням галузевої специфіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний і комплексний підхід до вивчення

проблеми стратегічного планування збалансованого інноваційного розвитку садівництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження використовували такі основні загальнонаукові методи: *абстрактно-логічний* — для виявлення основних принципових положень і соціально-еколого-економічних факторів, які формують змістовну основу стратегічних орієнтирів планування інтенсивного садівництва; *системно-структурний* — для визначення пріоритетних ознак структуризації організаційно-економічних та еколого-економічних параметрів інтенсифікації садівництва; *монографічний* — для вивчення та узагальнення факторів і процесів, що визначають особливості стратегічного планування розвитку збалансованого інтенсивного садівництва.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Сучасний стан агропромислового комплексу України потребує вдосконалення системи стратегічного планування розвитку як на рівні аграрного сектору загалом, так і садівничої галузі зокрема. Під час розроблення стратегії збалансованого розвитку інтенсивного садівництва передусім необхідно враховувати соціально-еколого-економічні цілі ведення підприємницької діяльності на різних ієрархічних рівнях господарювання (національному, регіональному, локальному). Механізми та інструментарій реалізації стратегічного плану ведення збалансованого інтенсивного садівництва повинні бути орієнтовані на державну підтримку, кооперацію та диверсифікацію виробництва, а також забезпечення продовольчої безпеки.

Основними проблемами, що гальмують ефективний розвиток збалансованого інтенсивного садівництва, є:

- 1) недостатня загальна та екологічна якість продукції галузі садівництва, що зумовлена низькою конкурентоспроможністю продукції на внутрішньому ринку; відсутністю сортової ідентифікації плодів власного виробництва для безпосередніх споживачів; високою залежністю цінкових параметрів на свіжу та перероблену продукцію від кон'юнктури ринку; обмеженістю пропозиції продукції тощо;
- 2) недостатність комплексних організаційно-технологічних розробок для ведення інтенсивного садівництва, орієнтованих на кінцевий результат; неповне використання економічних переваг концентрації та спеціалізації виробництва; відсутність спеціалізованих механізованих комплексів інфраструктурного характеру; дефіцит фінансових

і матеріальних ресурсів; недотримання технологій відтворювальних процесів; моральне та фізичне зношення матеріально-технічної бази; низький рівень механізації виробничих процесів через недостатнє виробництво спецтехніки; нераціональні витрати праці; сезонний характер робіт у садівництві; брак висококваліфікованих постійних працівників; низька якість посадкового матеріалу та недосконалість системи його вирощування і сертифікації; актуальні проблеми переробки та зберігання плодово-ягідних культур;

- 3) не вирішені технологічні проблеми, зокрема застосування неефективних схем розміщення дерев і низький рівень фітосанітарного стану плодово-ягідних культур.

Ведення інтенсивного садівництва та ефективне використання земель для закладання садів у стратегічному форматі повинні передбачати не лише інтегровану оцінку ландшафтних особливостей рельєфу, природно-кліматичних умов, дотримання визначеного переліку агротехнологічних і технічних вимог тощо, а й уточнення та прийняття низки законодавчо-нормативних актів, які мають охоплювати: врегулювання ключових питань галузі садівництва щодо розміщення насаджень, сортової політики, зберігання та переробки плодово-ягідної продукції, сертифікації й стандартизації технологічних процесів; внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють земельні відносини цільового призначення та грошову оцінку земель, зайнятих під інтенсивне садівництво; створення ефективної системи фінансування та кредитування галузі; стимулювання державних і місцевих програм підтримки та сприяння розвитку садівництва тощо [4].

Реалізація зазначених заходів у перспективі сприятиме сталому розвитку галузі садівництва, покращить соціально-економічне становище сільських територій, наповнить національний ринок вітчизняною продукцією, створить нові робочі місця тощо.

Стратегічне планування ведення інтенсивного садівництва повинно враховувати такі його основні переваги: використання середньо- і низькорослих плодово-ягідних культур; застосування системи краплинного зрошення, що значно вирішує проблему відсутності вологи; висока плодonoсність; використання протиградової сітки для захисту культур від граду, сонячних опіків та інших несприятливих впливів.

У цьому контексті слід зазначити, що в останні десятиріччя відбулися значні зміни в площах насаджень під ведення інтенсивного садівництва, а завдяки використанню інтенсивних технологій та передового досвіду в галузі вдалося досягти значного зростання урожай-

ності. Так, за роки незалежності України посівні площі під плодово-ягідні культури зменшилися на 63%. Зокрема, лише у період з 1990 до 1991 року було закладено 863,7 тис. га, тоді як на сезон 2020 року цей показник знизився до 323,0 тис. га. Дані Державної служби статистики України свідчать, що лише за період 2014–2021 років площа зменшилася в середньому на 17,3%. Разом з тим у 2022–2023 роках відбулося незначне зменшення площ з 193 тис. га до 187 тис. га, що становить 3,3%. Також варто зазначити, що більшість площ, відведених для садівництва та вирощування плодово-ягідних культур, зосереджена в приватних господарствах населення, і лише 20,8% виробляється у промислових садах. У період 2022–2023 років середня урожайність плодово-ягідних культур збільшилася на 2,5%, причому лише за 2023 рік їх частка в промисловому секторі склала 20%, або 394 тис. т, а в приватних господарствах населення — 80% (1602 тис. т). Зменшення площ насаджень спричинило зниження виробництва плодів та ягід на 30%. За підрахунками фахівців, лідерами у виробництві продукції садівництва є Вінницька, Чернівецька, Дніпропетровська, Львівська, Закарпатська та Хмельницька області, на які припадає 1117 тис. т, що на 6% більше, ніж середній показник по Україні. Загалом по Україні сукупний валовий збір плодово-ягідних культур у 2023 році становив майже 2 мільйони тонн [5; 6].

Головними напрямками інтенсифікації галузі садівництва є вдосконалення організації виробництва плодово-ягідних культур, що передбачає: створення високопродуктивних насаджень; удосконалення породно-сортового складу насаджень, впровадження у виробництво сортів, стійких до основних хвороб і шкідників, врожайних та з високою еколого-економічною ефективністю; застосування новітніх технологій зрошення багаторічних насаджень; здійснення комплексних заходів боротьби зі шкідниками та хворобами; відтворення багаторічних насаджень шляхом садообігу. Інтенсифікація садівництва здійснюється на інноваційних засадах, що забезпечуватиме конкурентоспроможність продукції. На рівень конкурентоспроможності продукції садівництва в умовах інноваційного інтенсивного розвитку впливають різноманітні взаємопов'язані фактори (рис. 1).

Далі зазначимо, що доцільним є застосування проблемно-орієнтованого підходу до розроблення теоретико-методологічної бази стратегічного планування розвитку інтенсивного садівництва з урахуванням його організаційно-технологічних особливостей, визначення соціально-еколого-економічних проблем та їх відображення в стратегічному ракурсі [9].

При цьому розроблення комплексної стратегії розвитку садівничої галузі дозволить оптимізувати ризики та забезпечити стійке виробництво вітчизняної конкурентоспроможної продукції садівництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Цьому сприятиме низка чинників, зокрема: більш повне використання науково-кадрового потенціалу; збалансованість трудових, матеріально-технічних, технологічних, фінансових та інформаційних ресурсів; створення ефективного механізму господарювання, який враховуватиме попит і пропозицію ринку на плодово-ягідні культури [10]. З метою визначення стратегічних напрямів розвитку збалансованого інтенсивного садівництва, уточнення завдань і цілей, виявлення можливих ризиків і шляхів їх подолання та визначення стратегії розвитку доцільним є застосування SWOT-аналізу. Основними перевагами цього аналізу є: узагальнення та систематизація внутрішніх і зовнішніх факторів, гнучкість, визначення конкурентних переваг і формування стратегічних пріоритетів розвитку галузі. Поряд з перевагами SWOT-аналіз має й певні недоліки, зокрема неможливість врахування усіх сильних і слабких сторін, ризиків, а також неадаптованість до мінливого навколишнього середовища.

Водночас виправданим є проведення не лише SWOT-аналізу проєкції сильних і слабких сторін галузі, узагальнення проблемних ситуацій, зовнішніх загроз, можливостей і шляхів її розвитку, а й здійснення постійного моніторингу економічних результатів виробництва в галузі садівництва, а також оцінка її потенційних можливостей для розробки стратегічного планування розвитку.

При проведенні досліджень результативності стратегічного планування та управління розвитком садівництва доцільним є використання методики визначення сильних сторін, як-от висока додаткова вартість плодово-ягідних культур, різноманітність асортименту та високий попит на свіжу продукцію, можливість оперативного управління системами землеробства та технологіями виробництва, а також слабких сторін (занизька кон'юнктура стабільність, недостатня механізація, управління логістикою), запропонованої Р. Капланом і Д. Нортеном [11]. Це дає можливість уникнути ризиків, викликаних порушенням внутрішньогалузевих пропорцій (розплідники — товарне виробництво), а також тих, що спричинені природними умовами, і на цій основі сформулювати найбільш перспективні напрями подальшого сталого розвитку галузі садівництва. До основних належать: державна підтримка найбільш капіталомістких робіт (закладка плантацій,

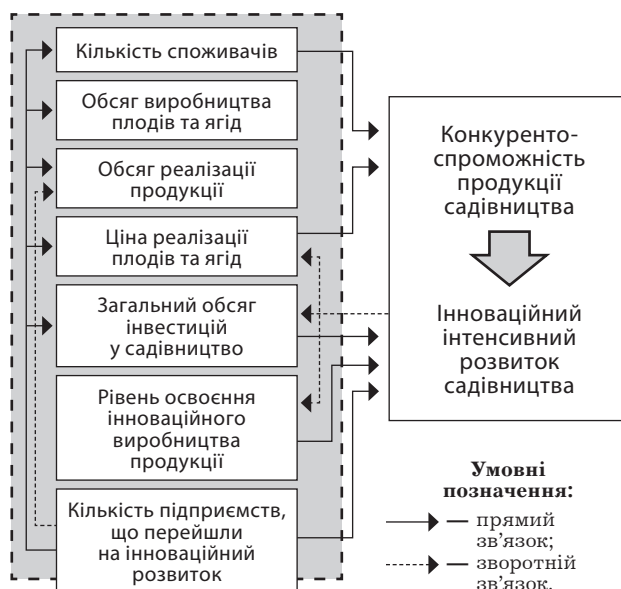

Рис. 1. Механізм інноваційного інтенсивного розвитку та конкурентоспроможності продукції садівництва

Джерело: розроблено на основі [7; 8].

необхідний догляд тощо); застосування ресурсозберігаючих і ресурсощадних технологій у процесі вирощування плодово-ягідних культур; перехід до повної цифровізації всіх етапів виробничого ланцюга продукції садівництва; підвищення екологічної безпеки та біологізація землеробства; інтенсифікація селекції плодово-ягідних культур; здійснення планування відтворення за розширеним типом; пропагування здорового харчування.

Процес стратегічного планування посідає провідне місце в системі стратегічного управління галуззю садівництва. Його метою є: забезпечення швидкої реакції на зовнішні та внутрішні зміни, що виникають у процесі ведення садівництва на етапі його децентралізації та диверсифікації; сприяння інтернаціоналізації садівничих підприємств і посилення їх конкурентоздатності; використання науково обґрунтованих пропозицій щодо ведення господарської діяльності; посилення інноваційно-технологічних процесів. Більш стисло, мета стратегічного планування полягає у впровадженні послідовності господарювання в контексті ефективного функціонування галузі та її підприємств у довгостроковій перспективі. Разом з тим період стратегічного планування залежить від специфіки галузі, рівня невизначеності та динамічності середовища. Тому необхідність визначення періоду стратегічного планування, коригування або перегляду стратегій залежить від конкретних умов господарювання, що визна-

чають також ступінь деталізації стратегічних планів. Слід виділити декілька етапів у системі стратегічного планування розвитку ведення збалансованого інтенсивного садівництва. Так, на першому етапі значну увагу слід приділити короткостроковому плануванню аспектів техніко-технологічного вдосконалення виробництва продукції садівництва, а саме: доведенню обсягів використання мінеральних добрив до допустимих норм, здійсненню сортооновлення плодово-ягідних насаджень, зниженню втрат продукції за рахунок мінімізації часу між збиранням та моментом продажу. Другий етап — середньострокове планування, що передбачає поступовий перехід до точного землеробства та біологізованого ведення галузі. Нарешті, третій етап — довгострокове планування, яке включає широку механізацію найбільш трудомістких процесів, створення логістичних баз даних для виробництва та збуту плодово-ягідної продукції; інформатизація виробничо-управлінських процесів шляхом впровадження інформаційних платформ; економіко-математичне моделювання виробничих програм; орієнтація системи мотивації персоналу на досягнення стратегічних цілей розвитку садівництва.

Наголосимо, що на першому етапі здійснення стратегічного планування необхідно також провести конструктивну розробку стратегії, а саме: визначення основних принципів і цілей, окреслення завдань і напрямів їх вирішення та пріоритетів інтенсивного розвитку садівництва. Стратегічними напрямками розвитку галузі на цьому етапі мають стати: підвищення якісних параметрів виробництва; раціональне використання природних і матеріально-технічних ресурсів; впровадження новітніх технологій і дотримання екологічних вимог ведення господарської діяльності, що сприятиме сталому розвитку галузі та підвищенню врожайності плодово-ягідних насаджень [1]. На наступному етапі відбувається напрацювання конкретних рішень, спрямованих на досягнення цілей і завдань стратегії, визначення кількісних параметрів, механізмів та інструментів державної підтримки, де необхідно передбачити величину компенсаційних виплат на вирощування плодово-ягідних культур, надання дотацій на покриття збитків, здешевлення матеріально-технічних ресурсів, транспортних тарифів, створення єдиної цінової стратегії господарювання тощо [12–14].

З метою забезпечення стійкого та ефективного розвитку збалансованого інтенсивного садівництва доцільно реалізувати такі організаційно-інституціональні заходи: внести зміни до системи оподаткування садівничих підприємств, зробивши її більш відповідною умовам

виробництва та його специфіці; здійснити реструктуризацію податкових боргів підприємств, зокрема накопичених у період війни; у процесі повоєнного відновлення економіки країни запровадити суворіший контроль цін на продукцію підприємств-монополістів; провести реконструкцію насаджень з метою створення інтенсивних садів тощо.

Резюмуючи, зазначимо, що процес стратегічного планування збалансованого інтенсивного розвитку садівництва має враховувати схильність виробництва продукції до значного впливу природно-кліматичних і соціально-економічних факторів. Це зумовлює важливу організаційно-інституціональну роль держави в системній, комплексній і планомірній підтримці галузі для забезпечення продовольчої безпеки країни.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу сучасного стану галузі садівництва в Україні зроблено висновок, що її розвиток значною мірою залежить від агрокліматичних умов, технічного забезпечення та рівня впровадження новітніх технологій. Враховуючи вагому соціально-еколого-економічну роль галузі садівництва в забезпеченні продовольчої безпеки країни, а також в умовах повномасштабного вторгнення РФ та глобальних кліматичних викликів, постає необхідність вирішення низки соціально-еколого-економічних завдань щодо розроблення нової стратегії подальшого збалансованого інтенсивного розвитку галузі. Розроблення комплексної стратегії розвитку садівничої галузі дозволить оптимізувати ризики та забезпечити стійке виробництво вітчизняної конкурентоспроможної продукції садівництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Доцільним є проведення не лише SWOT-аналізу сильних і слабких сторін садівництва, узагальнення проблемних ситуацій, зовнішніх загроз, можливостей і шляхів розвитку галузі, а й здійснення постійного моніторингу економічних результатів виробництва, його потенційних можливостей для розробки стратегічного планування. Слід виділити кілька етапів у системі стратегічного планування розвитку ведення збалансованого інтенсивного садівництва: короткострокове, середньострокове та довгострокове планування. В умовах трансформаційних змін, таких як війна, кліматичні аномалії, особливо зростає потреба в організаційно-інституціональному забезпеченні збалансованого інтенсивного розвитку садівництва в стратегічному форматі.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на конкретну розробку стратегічного плану збалансованого інтенсивного розвитку садівництва в регіональному розрізі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендасюк О.О., Алмашій Я.І. Еколого-економічні проблеми сучасного садівництва та шляхи їх вирішення. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 3. С. 84–92. DOI: 10.33730/2310-4678.3.2023.287820
2. Про схвалення Концепції галузевої Програми розвитку садівництва України на період до 2025: Наказ Мінагрополітики України, Української академії аграрних наук від 21.07.2008 р. № 443/73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0443555-08> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання розвитку виноградарства та садівництва: Закон України від 17.12.2021 р. № 1989-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN024770> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Коваль А.О. Концептуальні засади розвитку сучасного ринку ягідництва. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 1. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203939> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Обсяги виробництва плодово-ягідної продукції в Україні. *Ягідник*. 2024. URL: <http://www.jagodnik.info/obsyagu-vyrobnystva-plodovo-yagidnoyi-produktsiyi-v-ukrayini-stabilni/> (дата звернення: 12.10.2024).
6. Плодово-ягідна галузь України: стан та перспективи. *Агрохім-Партнер*. 2024. URL: <https://agrohp.com.ua/news/plodovo-yagidna-galuz-ukrajini-stan-ta-perspektivi-rozvitku> (дата звернення: 12.10.2024).
7. Матвійчук Н.П. Функціонування галузі садівництва в умовах глобалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 24. Ч. 1. С. 65–68. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/1/15.pdf (дата звернення: 12.09.2024).
8. Рульєв В.А. Ринкова концепція відновлення та розвитку промислового садівництва. *Вісник аграрної науки*. 2003. № 8. С. 5–60.
9. Бечко П.К., Власюк С.А., Ролінський О.В., Кобилянський М.О. Стратегічне планування в системі регуляторних механізмів розвитку підприємницької діяльності аграрного сектора економіки. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 156–164. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-156-164>
10. Бурляй О.Л., Коваленко О.С., Підпригора О.В. Конкурентоспроможність продукції садівництва України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2016. Вип. 89 (2). С. 73–91. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/89/Ekon/Ukr/7.pdf> (дата звернення: 12.10.2024).
11. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard — Measures then drive Performance. *Harvard Business Review*. 1992. Vol. 70, No. 1. P. 71–79.
12. Мішенін С.В., Бендасюк О.О., Боцула О.І. Організаційно-економічне обґрунтування екологічно сталого розвитку інтенсивного садівництва: інноваційно-інвестиційний аспект. *Збалансоване природокористування*. 2024. № 1. С. 45–52. DOI: 10.33730/2310-4678.1.2024.302622
13. Vysochanska M., Zubchenko V., Koval A. Ecological and economic process of adaptation of berry cultivation in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2023. Vol. 2 (42). Pp. 1–8. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30062023/7996
14. Височанська М.Я., Зубченко В.В. Еколого-економічні основи збалансованості розвитку садівництва України. *Агроекологічний журнал*. 2023. № 3. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.3.2023.287760>

DEVELOPMENT OF BALANCED INTENSIVE HORTICULTURE: STRATEGIC PLANNING GUIDELINES IN THE CONTEXT OF FOOD SECURITY

Mishenin Ye.

Doctor of Economics, Professor

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: eugeny_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>

Bendasiuk O.

Doctor of Economics, Associate Professor

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7865-494X>

Botsula O.

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: botsulaiap@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>

Hrynyk O.

Candidate of Economic Sciences

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: grynyk_olga@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9606-3414>

The article considers the current state of domestic horticulture, characterises directions of its organisational and economic development in the context of ensuring food security. The main problems of economic, organisational and technological nature that hinder further balanced development of intensive horticulture are identified. Given the significant socio-ecological and economic role of the horticulture industry in ensuring the country's food security and in the context of a full-scale invasion of the Russian Federation, the authors em-

phasises the need to solve a number of problems, in particular, to develop a new strategy for further balanced development of the industry. The authors substantiates the need for a systematic approach to strategic planning based on the coordination of interests of all stakeholders, and on this basis suggests the need to take into account the peculiarities of the horticulture industry in terms of the impact of natural and climatic factors. It is concluded that intensive horticulture and efficient use of land for planting gardens in a strategic format should include not only an integrated assessment of landscape features of the relief, natural and climatic conditions, compliance with a certain list of agrotechnological and technical requirements, etc. but also clarification and adoption of a number of legislative and regulatory acts. The strategic guidelines for increasing the competitiveness of horticultural products on an innovative basis are defined in a schematic format. It is determined that the development of a comprehensive strategy for the development of the horticultural industry will allow to optimise risks and optimise the sustainable production of domestic competitive horticultural products in the context of food security. In order to determine the strategic directions of development of balanced intensive horticulture, identify possible risks and ways to overcome them, the necessity of applying SWOT analysis is substantiated. A certain stage of implementation of strategic planning of balanced intensive horticulture, taking into account industry specifics, as well as in the context of food security, has been characterised. In order to ensure the effective development of balanced intensive horticulture, the main organisational and institutional measures have been identified.

Keywords: strategic planning, fruit and berry crops, SWOT analysis, organisational and institutional support.

REFERENCES

1. Bendasiuk, O.O., & Almashii, Ya.I. (2023). Ekolohe-ekonomichni problemy suchasnoho sadivnytstva ta shliakhy yikh vyrishennia [Ecological and economic problems of modern horticulture and ways to solve them]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 3, 84–92. DOI: 10.33730/2310-4678.3.2023.287820 [in Ukrainian].
2. Pro skhvalennia Kontseptsii haluzevoi Prohramy rozvytku sadivnytstva Ukrainy na period do 2025: Nakaz Minahropolityky Ukrainy, Ukrainskoi akademii ahrarnykh nauk vid 21.07.2008 r. № 443/73 [On approval of the Concept of the Sectoral Programme for the Development of Horticulture in Ukraine for the period up to 2025: Order of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Ukrainian Academy of Agrarian Sciences of 21.07.2008, No. 443/73]. (2008). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0443555-08> [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do deiaxykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuвання rozvytku vynohradarstva ta sadivnytstva: Zakon Ukrainy vid 17.12.2021 № 1989-IX [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Stimulating the Development of Viticulture and Horticulture: Law of Ukraine from 17.12.2021 No. 1989-IX]. (2021). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN024770> [in Ukrainian].
4. Koval, A.O. (2020). Kontseptualni zasady rozvytku suchasnoho rynku yahidnytstva. [Conceptual principles of development of the modern berry market]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 1, 58–66. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203939> [in Ukrainian].
5. Obsiahy vyrobnytstva plodovo-yahidnoi produktsii v Ukraini [Production volumes of fruit and berry products in Ukraine]. (2024). *Yahidnyk*. URL: <http://www.jagodnik.info/obsyagy-vyrobnytstva-plodovo-yagidnoyi-produktsiyi-v-ukrayini-stabilni/> [in Ukrainian].
6. Plodovo-yahidna haluz Ukrainy: stan ta perspektyvy [The fruit and berry industry of Ukraine: current state and prospects]. (2024). *Ahrokhim-Partner — Agrochem-Partner*. URL: <https://agrohp.com.ua/news/plodovo-yagidna-galuz-ukrajini-stan-ta-perspektivi-rozvitku> [in Ukrainian].
7. Matviichuk, N.P. (2017). Funktsionuvannia haluzi sadivnytstva v umovakh hlobalizatsii [Functioning of the horticulture industry in the context of globalisation]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu — Scientific Bulletin of Kherson State University*, 24, (1), 65–68. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/1/15.pdf [in Ukrainian].
8. Ruliev, V.A. (2003). Rynkova kontseptsiiia vidnovlennia ta rozvytku promysloвого sadivnytstva [The market concept of restoration and development of industrial horticulture]. *Visnyk ahrarnoi nauky — Bulletin of Agricultural Science*, 8, 5–60 [in Ukrainian].
9. Bechko, P.K., Vlasiuk, S.A., Rolinskyi, O.V., & Kobylanskyi, M.O. (2020). Stratehichne planuvannia v systemi rehuliatornykh mekhanizmiv rozvytku pidpriemnyt'skoi diialnosti ahrarnoho sektora ekonomiky [Strategic Planning in the System of Regulatory Mechanisms for the Development of Entrepreneurial Activity in the Agricultural Sector of the Economy]. *Biznes Inform — Business Inform*, 1, 156–164. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-156-164> [in Ukrainian].
10. Burliai, O.L., Kovalenko, O.S., & Pidopryhora, O.V. (2016). Konkurentospromozhnist produktsii sadivnytstva Ukrainy v umovakh pohlyblennia yevrointehratsiinykh protsesiv [Competitiveness of Ukrainian horticultural products in the context of deepening European integration processes]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva — Collection of scientific papers of the Uman National University of Horticulture*, 89 (2), 73–91. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/89/Ekon/Ukr/7.pdf> [in Ukrainian].
11. Kaplan, R.S., & Norton, D.P. (1992). The Balanced Scorecard — Measures That Drive Performance. *Harvard Business Review*, 70 (1), 71–79 [in English].
12. Mishenin, Ye.V., Bendasiuk, O.O., & Botsula, O.I. (2024). Orhanizatsiino-ekonomichne obgruntuvannia ekolo-hichno staloho rozvytku intensyvnoho sadivnytstva: innovatsiino-investytsiinyi aspekt [Organisational and economic

substantiation of ecologically sustainable development of intensive horticulture: innovation and investment aspect]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 1, 45–52. DOI: 10.33730/2310-4678.1.2024.302622 [in Ukrainian].

13. Vysochanska M., Zubchenko V., Koval A. (2023). Ecological and economic process of adaptation of berry cultivation in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 2 (42), 1–8. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30062023/7996 [in English].
14. Vysochanska M.Ia., Zubchenko V.V. (2023). Ekolohe-ekonomichni osnovy zbalansovanosti rozvytku sadivnytstva Ukrainy [Ecological and economic bases of balanced development of horticulture in Ukraine]. *Ahroekolohichni zhurnal — Agroecological journal*, 3, 18–29. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.3.2023.287760> [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МІШЕНІН Євген Васильович, доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроєкології і природокористування НААН України (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: eugeny_mishenin@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-3270>).

БЕНДАСЮК Олег Олександрович, доктор економічних наук, доцент, заступник завідувача відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроєкології і природокористування НААН України (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: obendasiuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7865-494X>).

БОЦУЛА Олександр Іванович, кандидат економічних наук, старший дослідник, завідувач відділу агроєкології і біобезпеки, Інститут агроєкології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: botsulaiap@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7047-0102>).

ГРИНИК Ольга Іванівна, кандидат економічних наук, завідувач відділу науково-організаційного, кадрового та правового забезпечення, Інститут агроєкології і природокористування НААН України (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, Україна, 03143; e-mail: grynyk_olga@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9606-3414>).

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

В Україні фіксують екологічні проблеми, які виникли через війну. Фахівці заявляють зокрема і про шкоду від хімічних речовин, які використовують у боєприпасах. Перший заступник міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Олена Крамаренко в інтерв'ю РБК-Україна сказала, що найбільшої шкоди довкіл्लю завдають ракети. Вона зазначила, що важкі метали, такі як ртуть і свинець, входять до складу сполук, які використовують для детонації вибухових речовин. Крамаренко підкреслила, що найважливіші складові у звичайних боєприпасах — тротил, октаген, сірка, гексоген, тетрил — всі вони несуть загрозу для здоров'я людей: «Найбільшої шкоди довкіл्लю завдають ракети. Їхнє паливо отруює ґрунт і воду, провокує хімічне забруднення довкілля. Пожежі спричиняють викиди у повітря, забруднення атмосфери, і ще вони знищують родючий шар нашої землі. У майбутньому такі деградовані ґрунти довгий час не можна буде використовувати для сільськогосподарського виробництва, вони не даватимуть врожай. Тобто вони будуть законсервовані». За її даними, загальна кількість викидів, спричинених війною, (іншими словами, виключно військові викиди CO₂), склала 180 млн тонн CO₂-еквіваленту. Для порівняння, це більше, ніж річні викиди таких країн, як Австрія (73,4 млн тонн), Норвегія (72,1 млн тонн) та Румунія (102,7 млн тонн). За її словами, шкода довкіл्लю України від війни на сьогодні оцінюється орієнтовно у понад 2,6 трильйони гривень. Серед них 1 трлн грн — забруднення ґрунтів, 773 млрд грн — забруднення атмосферного повітря продуктами горіння, 84 млрд грн — забруднення вод. 628 млрд грн — це збитки природно-заповідному фонду.